

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏTİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА
METHODS OF TEACHING FINE ARTS

UOT 372.874/875.046.12(075.8)

Xatirə Zakir qızı Qocayeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0009-0000-7849-7393>

E-mail: qocayeva_xatire@mail.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(2\).181-184](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(2).181-184)

ERKƏN YAŞDA MUSIQİ TƏHSİLİNİN UŞAĞIN ƏQLİ İNKİŞAFINA TƏSİRİ

Хатира Закир гызы Годжаева

преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике

**ВЛИЯНИЕ РАННЕГО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УМСТВЕННОЕ
РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА**

Khatira Zakir Gojayeva

lecturer at Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

**THE IMPACT OF EARLY MUSIC EDUCATION ON A CHILD'S MENTAL
DEVELOPMENT**

Xülasə. Erkən yaşda musiqi təhsili alan uşaqlar üzərində aparılan bir çox araşdırmalar bunu göstərir ki, musiqi uşaq inkişafına təsir edən ən vacib məqamlardan biridir. Bu məqalədə erkən yaşda musiqi təhsilinin uşaq inkişafındakı rolundan bəhs edilir və bu mövzuda olan məqalələr tədqiqatlar və araşdırmalar təqdim olunur. Bütün araşdırmalar göstərir ki, erkən yaşdan etibarən musiqi təhsili alan uşaqlarla müqayisədə musiqi təhsili almayan uşaqlara nisbətən bir çox sahələrdə və zəka testlərində uğursuz olurlar. Buna səbəb musiqi təhsilinin əsas xüsusiyyətlərindən biri uşağın inkişafına müsbət, uğurlu və birbaşa təsir göstərməsidir.

Açar sözlər : *uşaq, inkişaf, əqli inkişaf, musiqi, təhsil, zəka, təsir.*

Аннотация. Многие исследования, проведенные с участием детей, получающих музыкальное образование в раннем возрасте, показывают, что музыка является одним из важнейших факторов, влияющих на развитие ребенка. В данной статье обсуждается роль раннего музыкального образования в развитии ребенка, а также представлены статьи, исследования и изыскания по этой теме. Все исследования показывают, что дети, получающие музыкальное образование с раннего возраста, не достигают успехов во многих областях и на тестах на интеллект по сравнению с детьми, не получающими музыкального образования. Это связано с тем, что одной из главных характеристик музыкального образования является его положительное, успешное и непосредственное влияние на развитие ребенка.

Ключевые слова: *ребенок, развитие, умственное развитие, музыка, образование, интеллект, влияние.*

Abstract. Many studies conducted on children who receive music education at an early age show that music is one of the most important factors affecting child development. This article discusses the role of early music education in child development and presents articles, studies and research on this topic. All studies show that children who receive music education from an early age fail in many areas and intelligence

tests compared to children who do not receive music education. The reason for this is that one of the main features of music education is its positive, successful and direct impact on child development.

Keywords: child, development, mental development, music, education, intelligence, influence.

Müasir yüksək texnologiyalar əsrində cəmiyyətin təlim və təhsil səviyyəsinə tələbləri durmadan artırır. Buna baxmayaraq, son illərdə ekoloji və sosial problemlər səbəbindən uşaqların psixofiziki sağlamlıq səviyyəsinin aşağı düşməsi müşahidə olunur və öyrənmə çətinliyi yaşayan uşaqların sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Müxtəlif müəlliflərin fikrincə, ibtidai məktəb yaşlı uşaqlar arasında öyrənmə çətinliyi olan uşaqlar 30%-ə qədərdir. Böyük dərəcədə bu çətinliklər uşağın psixikasının fərdi funksional sistemlərinin qeyri-kafi inkişafı ilə əlaqədardır. Buna görə də uşaqların inkişafı və korreksiya sisteminin effektiv üsulları problemi son dövrlərdə olduqca aktualdır. Bununla əlaqədar olaraq, yeni korreksiya inkişaf proqramları hazırlanır, lakin uşağın inkişafında əvəzsiz rol oynayan zamanla sınaqdan keçirilmiş fəaliyyət növləri var. Ən təsirli olanlardan biri musiqi təlimidir.

Heç şübhəsiz hamıya məlumdur ki, ana südü körpənin inkişafında həyatı əhəmiyyət kəsb etməklə yanaşı, uşağın zəkasının inkişafında da müəyyən təsir edici amildir. Yaxşı, musiqinin ana südü qədər həyatı olmasa da, zəkanın inkişafına nəzərəcarpacaq təsir göstərən başqa bir element olduğu nə dərəcədə hər kəsə məlumdur? Gündəlik həyatda dilimizdə çox işlətdiyimiz “musiqi ruhun qidasıdır” deyimini ilə yanaşı, musiqi əslində zəkanın da qidasıdır desək daha düzgün olardı. Mütəxəssislər tərəfindən aparılan araşdırmalar göstərib ki, ana bətnində musiqiyə məruz qalan körpə, xüsusilə klassik musiqiyə məruz qaldıqda həm hamiləlik dövründə, həm də doğuşdan sonra psixi sağlamlıq baxımından daha sakit olur. Bu, həm körpənin musiqiyə reaksiyasını və qarşılıqlı təsirini izah edir, həm də düzgün musiqi növünün seçilməsinin müəyyənedici amil olduğunu göstərir. Məsələn, klassik musiqi körpənin ana bətnində eşitdiyi ana bətni və ürək səslərinə bənzədiyi üçün effektiv nəticə əldə etməkdə həlledicidir. Bir sözlə, musiqi ilə inkişaf arasında birbaşa əlaqə var və təcrübələrdən aydındır ki, musiqidən düzgün və səmərəli istifadə (məsələn, alətdə ifa etmək) uşaq inkişafının bir çox sahələrinə, xüsusən də intellektual inkişafına ciddi müsbət təsirlər edir.

Mütəxəssislər uzun müddət musiqinin uşaq inkişafına təsirini araşdırıblar. Bu sahədə

ilk araşdırma 1993-cü il oktyabrın 14-də “Nature” jurnalında dərc olunmuş “Motsart effekti” adlı təcrübə qısa müddətdə populyarlaşaraq cəmiyyətə dərhal təsirlərini göstərmişdir.

Araşdırma Klassik musiqi ilə IQ arasında ki əlaqəyə əsaslanır. Eksperimentdə 36 orta məktəb şagirdinə hər gün 10 dəqiqə iki piano üçün Motsartın D majör sonatası dinlənilib və nəticədə uşaqların IQ-də artım müşahidə olunub. Eyni qrupda çalınan yeni çağ və rəqs musiqisi Motsartla eyni effekti yaratmadı. Motsart effekti təcrübəsini aparan amerikalı alimlər; İrvine Kaliforniya Universitetinin Öyrənmə və Yaddaşın Neyrobiologiyası Departamentində çalışan fizik Qordon L. Shaw və Viskonsin Universitetindən psixoloq Frances H. Rauscherin sözlərinə görə, onlar məktəbəqədər uşaqların beyinlərinin plastik kimi olduğunu və verilən müəyyən təhsillə onların beyinlərini erkən yaşda formalaşdırmaq və qidalandırmaq mümkün olduğunu müdafiə ediblər. Onlar üçün musiqi alətlərində, xüsusən də pianoda ifa etmək- beyin və bədən arasında əlaqə qurduğu, həm ruha, həm də bədənə təsir etdiyi üçün bu metodun ən təsirli metod olduğu ortaya çıxdı. Shaw və Rauscher tərəfindən aparılan başqa bir araşdırmaya əsasən demək mümkündür ki, məktəbəqədər yaşlı uşaqlara fortepiano dərsi vermək, uşaqların elm və riyaziyyatda xüsusi bacarıq göstərməsi üçün lazım olan zehni inkişafın formalaşdırılması ən təsirli yol hesab olunur.(3) Shaw və Rauscher 78 məktəbəqədər yaşlı uşaq üzərində təcrübə apararaq digər bir nəticəyə gəliblər.

Üç-dörd yaşlı 78 uşaq ailələrinin sosial-iqtisadi və mədəni strukturlarının və getdikləri uşaq bağçalarının ekvivalent olması nəzərə alınaraq dörd qrupa bölünərək seçilib. Birinci qrupa vokal və piano dərsləri, ikinci qrupa yalnız nəغمə dərsi, üçüncü qrupa kompüter dərsləri, dördüncü qrupa isə heç nə öyrədilməyib. Uşaqlar həftədə iki dəfə hər biri 15 dəqiqə olmaqla fortepiano dərsi alırdılar və hər bir uşağın eyni müddət ərzində dərslərinə diqqət yetirilirdi. Digər qruplar da öz işlərini səkkiz ay davam etdirdilər. Bu təlimdən sonra 78 uşağa zəka testi tətbiq edildikdə, nəticələr tədqiqatçılar üçün sürpriz olmadı. Piano qrupundakı uşaqların

intellekt baxımdan inkişafı digər qrupdakılardan daha çox idi! Təcrübənin əvvəlində uşaqlara intellekt testi verilib. Səkkiz aydan sonra digər qruplardakı uşaqların intellektində nəzərəcarpacaq irəliləyiş müşahidə olunmadığı halda, piano dərsi qrupunda olanların IQ isə 46 % artıb. Bütün uşaqlar bu tədqiqat üçün beş ayrı testdən keçiblər. Bu testlər pəzl birləşdirmək, göstərilən naxışları hazırlamaq, həndəsi fiqurları tanımaq, obyektlərin düzgün rənglərini və şəkillərdəki səhvləri tapmaqdan ibarət idi.

Dr. Shaw və Dr. Rauscher, ilk araşdırmalarında gəldikləri nəticəyə əsasən "Motsartı dinləmənin bir neçə saat davam edən təsirindən ibarət olmasından" fərqli olaraq, fortepiano təliminin təsirinin ömür boyu davam edəcəyini müdafiə edirlər. Təcrübə üç-dörd yaşlı uşaqlar üzərində aparılarsa da, onlar öz nəticələrinə 12 yaşa qədər alınan fortepiano dərslərinin təsirli olacağını da əlavə ediblər. Bunu belə izah edirlər; "Musiqi, riyaziyyat və ya şahmat kimi, daha yüksək beyin funksiyalarını işlətməyi tələb edən bir fəaliyyətdir. Bu sahələr həm də yaxşı inkişaf etmiş məkan intellektinin əsasını qoyur. İki tədqiqatçı izah edir ki, uşaqların çevik beynləri əlaqə yaratmaq üçün formaları dəyişə bilər. "Fortepiano dərsləri beynin qabığındakı qavrayış inkişafı stimullaşdırmaq üçün sinirləri məşq etdirdiyini qeyd edirdilər. (3).

2006-cı ildə kanadalı tədqiqatçı və musiqiçi E. Glenn Schellenberg, Kanadada bir məktəbdə iki fərqli qrup uşaq üzərində musiqi və intellekt arasındakı əlaqəyə dair təcrübə apararaq, musiqi dərsi alan uşaqların IQ test ballarının almayanlara nisbətən əhəmiyyətli dərəcədə yüksək olduğu qənaətinə gəldi. Tədqiqatçı musiqinin xüsusilə riyaziyyata, zəkaya və dünya görüşünü inkişaf etdirmək qabiliyyətinə müsbət təsirlərini müşahidə etmişdir.

Schellenberg öz təcrübəsində belə bir qənaətə gəldi ki, musiqi dərsləri mücərrəd zəkani təkmilləşdirən diqqət və qavrayış kimi bacarıqların inkişafını təmin edir.(2) Həmçinin musiqi alətində ifa etməyi öyrənmək prosesində bütün duyğu və hərəkət orqanları inkişaf edir: görmə, eşitmə, toxunma, əzələ sistemi - hamısı eyni vaxtda və bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Məsələn, fortepiano çalmaq göz almasının güclənməsinə və göz əzələlərinin inkişafına kömək edir, görmə sahəsini genişləndirir, vizual stimullara reaksiya sürətini və sürətli vizual oriyentasiyanı

artırır. AXI, uşaq bir baxışla bütün klaviaturanı ələ keçirməli, hər iki əlinin hərəkətlərinə nəzarət etməli, musiqi mətnini daim göz önündə saxlamalı və dərhal naviqasiya etməlidir.

T.N. Maliarenkonun tədqiqatı beynin yetkinləşməsində barmaq hərəkətlərinin xüsusi rolunu göstərmişdir. Barmaqlar üçün müntəzəm məşqlər şərti reflekslərin formalaşması və möhkəmlənməsi prosesini, sensorimotor və nitq zonalarının yetişməsini sürətləndirir, yaddaşın inkişafına kömək edir, beynin integrasiya proseslərini gücləndirir (5).

Məsələn, uşaqlarda musiqi alətlərində ifa edərkən qarşılıqlı koordinasiyanın inkişafı yarımkürələrarası əlaqələrin artması ilə müşayiət olunur. Bu, interhemisferik qarşılıqlı əlaqəyə cavabdeh olan beyin strukturlarının digər insanlara nisbətən musiqiçilərdə daha çox inkişaf etdiyini göstərən tədqiqatların nəticələri ilə təsdiqlənir.(5)

Bir sözlə, IQ-nun inkişafında musiqinin effektivliyi, təbii ki, musiqi təhsilinin düzgün şəkildə və lazımi vaxtda tətbiqindən asılıdır. Musiqi təhsili, xüsusən də məktəbəqədər dövrdə (3-6 yaş qrupu) uşaqlara müəyyən anlayış və dəyərlər qazandırmaq üçün çox təsirli bir üsuldur. Musiqinin uşaq inkişafının bir çox sahələrində (sosial, mədəni, emosional və s.) faydalar verdiyi görülür və bütövlükdə uşaq intellektində xüsusilə nəzərəcarpacaq inkişaf təmin etdiyi ortaya çıxır. Musiqinin zəka inkişafını dəstəkləyən digər təsirlərini də sadalaya bilərik; sosial inkişafa, emosional inkişafa, mədəni fona, perspektivə və psixomotor inkişafa təsirləri də qaçılmazdır.

Qədim zamanlardan musiqi insanların həyatında müəyyən funksiyalar yerinə yetirmiş, həm tərbiyə vasitəsi, həm də köklü bir təhsil sahəsi olmuşdur (Uçan, 1994). Bunun səbəbi musiqinin çox kiçik yaşlardan təbii olaraq müxtəlif yollarla həyatımıza daxil olmasıdır. Məsələn, təcrübələr göstərmişdir ki, uşaqlara erkən yaşlarda, xüsusən də məktəbəqədər yaşda düzgün və səmərəli musiqi təhsili verilməsi onların inkişafında mühüm rol oynayır. Xüsusilə, Rauscher və Shaw-un 1999-cu ildə apardıqları "Motsart effekti" adlı araşdırmada, musiqinin uşağın inkişafına (xüsusilə də zehni inkişafa) birbaşa təsir etdiyi iddia edilir. İllər ərzində aparılan müxtəlif araşdırmalar bir-birini dəstəkləyib və izah edib və hər biri musiqinin uşaq inkişafında görünən faydalarına işarə edib.

Araşdırmalar göstərmişdir ki, uşaqlara verilən musiqi təhsili onları özünəinamı yüksək, mənəvi inkişafını sağlam şəkildə tamamlamış, formalaşmış şəxsiyyətə malik, nizam-intizamlı, sosial, dünyagörüşünə malik, yaxşı ilə pisi ayırd edə bilən, daha yaxşı davranış nümayiş etdirən şəxsiyyətlər kimi formalaşmağa sövq edir. Bundan əlavə, araşdırmalar göstərir ki, musiqi təhsili alan uşaqlar, almayanlara nisbətən daha yüksək qiymətlərə, test ballarına və akademik bacarıqlara malikdirlər. Bu, onların yaradıcı, uğurlu və məhsuldar şəxsiyyətlər kimi inkişafına kömək edir. Bundan əlavə musiqi alətlərində ifa edən uşaqlarda psixomotor inkişaf və koordinasiya bacarıqları daha çox inkişaf edir. Bir sözlə, Piajenin aşkar etdiyi musiqi təhsilinin uşaqların inkişaf mərhələlərinə həlledici və birbaşa təsirləri elm adamlarının illər boyu apardıqları araşdırmalarla üzə çıxıb. Musiqi təhsilinin konsent-rasiyanı artırmaq, müxtəlif simvolları və mürəkkəb musiqi ifadələrini düzgün qavramaq və ayırd etmək bacarığını təmin etmək kimi əsas xüsusiyyətləri uşağın inkişaf mərhələləri ilə paralellik göstərir və uşaq inkişafının əvəzsiz elementi kimi meydana çıxır.

Xülasə, musiqi ilə inkişaf arasında birbaşa əlaqə var və təcrübələr göstərir ki; musiqidən düzgün və səmərəli istifadə uşaq inkişafının bir çox sahələrinə, xüsusən də intellektin inkişafına ciddi töhfələr verir.

Problemin aktuallığı. Hər dövr üçün uşaq inkişafı və ona təsir edən amillər aktual problemlərdən biridir. Məqalədə uşaq inkişafı və erkən yaşda musiqi təhsilinin uşağın inkişafına təsiri araşdırılaraq müəyyən nəticələr əldə edilir.

Problemin elmi yeniliyi. Qədim zamanlardan musiqi insanların həyatında müəyyən funksiyalar yerinə yetirmişdir. O, həm tərbiyə vasitəsi, həm də əsaslı bir təhsil sahəsi olmuşdur. Bunun səbəbi musiqinin çox kiçik yaşlardan təbii olaraq müxtəlif yollarla həyatımıza daxil olmasıdır. Məsələn, təcrübələr göstərmişdir ki, uşaqlara erkən yaşlarda, xüsusən də məktəbəqədər yaşda düzgün və səmərəli musiqi təhsili verilməsi onların inkişafında mühüm rol oynayır.

Problemin praktik əhəmiyyəti onunla müəyyən olunur ki, məqalədə yer alan fikirlər, elmi ideyalar və nəticələrdən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbələr, magistrantlar və doktorantlar istifadə edə bilirlər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan təhsil sistemində musiqi təhsilinin öz yeri vardır // Azərbaycan müəllimi. – 2012, 12 aprel. – s.4
2. Ruziev D. Y. Alət çalma və oxuma bacarıqlarının inkişafının bəzi psixoloji xüsusiyyətləri // Akademiya. Elmi-metodik jurnal, 2020. № 3. s. 64-67.
3. Rauscher, Frances H., Gordon L. Shaw, and Katherine N. Ky. 1995. "Listening to Mozart enhances spatial-temporal reasoning: towards a neurophysiological basis." Neuroscience Letters 185, 44-47
4. Schellenberg, G, E. (2012). Music Lessons, Emotional Intelligence, and IQ. Music Perception, 29(2), 185-194.
5. Маляренко Т. Развитие электрической активности мозга у детей 4-х лет при пролонгированном усилении сенсорного притока с помощью музыки // Физиология человека. 1996. Т. 22. № 1. С. 82.

Redaksiyaya daxil olub: 17.03.2025.